

ÚJPEST századik születésnapja

— Az Est tudóstíjójától —

Százesztendő jubileumára készülődik Újpest.

Száz évvel ezelőtt ez történt: Pest fölött, a Duna mentén, szembe találkoztak

két szekér:

az egyik egy sváb, a másik egy zsidó ült. A két szekér megrekedt a futóhomokban. A sváb is, a zsidó is káromkodott: szidták a futóhomok tulajdonosát, hogy rossz az út és amed-

dig a szem ellát, nincsen se csárda, se bolt, ahol megpihenhetne a fuvarozó ember,

a közepén, a pesti Hatvani kapu és Vác között.

A két fuvaros mérgeledését végighallgatta egy arra poroszkáló vadászó úriember is, aki nagy figyelmet szentelt a panaszoknak és töviről hegyre kikérdezte a két fuvarost: mit akarnak tulajdonképpen. Kiderült, hogy a sváb szőlőt szeretne telepíteni, a zsidó pedig szívesen nyitna boltot.

Gróf Károlyi István megelőzi Korát

Az úriember nyomban hajlandónak mutatkozott krajcárokért, valóssággal *képletes kis pénzezskeért* árendába bocsátani a fuvarosoknak az általuk igényelt földet: az úriember ugyanis ennek az egész vidéknek tulajdonosa, gróf Károlyi István volt.

Mildenberger Márton és Löwy Izsák ilyen módon alapította meg Újpestet.

Tény az, hogy ez a vidék az 1830-tól 1840-ig terjedő évtizedben állandóan az érdeklődés középpontjában állott. A sok mindenféle terv közül egyike a legérdekesebbnek az 1834-ben felvetődött ötlet, amikor is az »érdekeltek« zsidó gyarmatot akartak itt alapítani. Ehhez nem járult hozzá a gróf.

Amikor azonban valóban megalakult a kezdetben *Újme gyerekek* nevezett »hegyközség«, gróf Károlyi István, a magyar szabadság harcosa olyan alapító oklevelet adott, amelylyel

haladó szelleme jóval megelőzte az elkövetkezendő idők nagy szabadságvíványait.

Dr. Ugró Gyula nyugalmazott polgármester, a város történetének írója, ezzel kapcsolatban a következőket mondja

— Gróf Károlyi István korának szellemi, politikai és közéleti küzdelmeit átérzve, a népjogokért folyt hosszú harcok után másutt sokkal később elért vívmányokat már az alapítási oklevélben megvalósította. Nyitott szemmel látta azt, hogy az államok felvirágoztatásának leg-erősebb alapja

a szabad ipar és a szabad kereskedelem.

az általa létesített új telepen tehát máris kizárta a céhrendszert és helyette a szabadforgalmat és a szabad ipart honosította meg, az »úri jussok« átengedésével pedig a 48-as eszmék dicső apostolainak vívmányait előzte meg. Előrelátó gondossága a nép boldogulását a közigazgatás és az igazságszolgáltatás gyors és olcsó lebonyolításában keresi. A hitelt, az ipar és a kereskedelem életető erejét pedig biztos alapokra kívánja fektetni. Evtizedek után bekövetkezett sok üdvös törvényhozási intézkedés magvát leljük ebben az alapító oklevélben, amelynek meghirdetése és letárgyalása után az első ülésen a telepesek Löwy Izsákot községbíróvá, Holló Józsefet pedig jegyzővé választották meg, akiket az uradalom megerősítése után »meghíttettek«.

Az új gyarmat tüneményes és a magyar városok történetében példátlanul erőteljes fejlődése szinte közismert, mert hiszen apánk életében és majdnem szemünk láttára történt.

— Újpest meg én, — mondja a 75 esztendő Ugró Gyula — együtt voltunk gyerekek és együtt nőttünk fel.

A féltékeny tűzoltók és mentők

A lázas tempójú fejlődés egynéhány amerikai ízűn naiv etapját bájos, valósággal elbűvölő anekdoták magyarázzák. Az iparosodás terjedésével az első és legfontosabb követelmény volt

az önkéntes tűzoltóság

megalakítása. Ez meg is történt, csak egy baj volt: a lovaskocsinak nem volt lova. Ha valahol kiütött a tűz, akkor az önkéntes tűzoltók szanaszét szaladtak a városban és aki fuvarost elesíptek, annak kifogták a lovait, behajtották a »tűzoltó laktanyába«, majd mindezek után »kibogtatták« a tűz színhelyére.

Igy történt, hogy végül is — megesezt az első eset. Valahol Megyer határában *kigyulladt néhány szénakazal*: lovas fullajtár dübörgött be Újpestre, hogy jöjjenek az éppen megalapított tűzoltók. Rettentően megörültek a testület tagjai, hogy kipróbálhatják tudományukat, de mert hamarjában nem akadt tűzoltóló, féltek, hogy a megyeri parasztok eloltják előlük a tüzet. Eppen ezért a lovasembert visszafordították és megüzenték az égő kazalos néneknek: nehogy beleavatkozzanak a tűzbe,

váriák meg, amíg az újpesti önkéntes tűzoltóság megérkezik.

Jóval később majdnem hasonló dolog történt az önkéntes mentők szakmájában is. A mai Váci-uton valami fuvarosember megbokrosodott lovak következtében lezuhant szekereéről és lábát törte. Itt is előkerült a telefon őse: a lovas fullajtár, aki kigaloppozott Újpestre a mentőkért. Azok tüstént jöttek is. Amint azonban dőcögnek a Váci-uton, egyszerre csak szembe jön velük egy uri fogat, amelyen a kocsison kívül egy finom öltözetű úriember és egy bekötözött lábú szegegyebb fajta ül.

A mentők gyanut fogtak, kikérdezték a kocsis utasait: kicsodák, mi esodák. Kiderült, hogy egy sebészorvos, az időbeli nyelvezettel szólva: *felcser* jött a Váci úton, meglátta a sérült embert, *bekötözte és vitte magával a kórházba*. A derék és tettepre kész újpesti mentők »széksértést« lát-

tak a felcser emberbaráti működésében: jól leszidták a doktort és

elkobozták tőle a betegüket.

Ezek a kedves és naiv történetek világítják meg leginkább a lelkesültségnek azt az édes és fiatalos lendületét, amellyel Magyarországnak ez a friss és egészséges gyarmata e hon legnagyobb »vidéki« városainak egyikévé fejlődött. A történelem folyamán egészen furcsa okok folytán megtörtént, hogy Újpestem rossz híre kerekedett.

A pesti alvilág „Kivándorol” Újpestre

A nyolevanas esztendő kezdetén a pesti rendőrség

kiirtotta a pesti »alvilágot«.

Mit tehettek a kiirtott alvilágiak? A nyugalmazott polgármester úr erről a következőket mondja:

— A betörőknek, zsebmetszőknek és orgazdáknak menekülniök kellett a fővárosból. A legkézenfekvőbb

kivándorlási lehetőség Újpeste volt, mert csak oda vezetett lovasút

és ez volt a legolesőbb. Jómagam abban az időben Markó-gimnazista voltam, de mert tanáraitól nem kellett tartanom, társaimmal együtt esténként a város egyetlen kávéházában tanyáztam. A mi asztalunknál nekünk, kisdíákoknak húzta a cigány, a szomszéd asztalnál pedig a legvágottabb nemzetközi zsebmetsző- és betörőbanda szórta a Pesten rablott pénzt. Mi már akkor is bölcsék voltunk: gyarmatnak tartottuk magunkat és engedték, hogy a »kivándorlók« ide hozzák »vagyonukat«.

Emelt hangon folytatta a polgármester:

— Rossz hírünket költötték, ezzel szemben a nyilvánosság előtt megállapítom, hogyha ezek a Pestről emigrált alvilági elemek el is jöttek hozzánk,

nálunk tisztességesen viselkedtek.

Újpesten, a fennállása óta eltelt száz esztendő alatt, mindössze

egyetlen rablógyilkosság

történt: megölték a P yer fűszeres-házas-

Az újpesti lázadás

dettt lumpokat.

Újpest életében természetesen a legnagyobb esemény a »lázadás« volt.

— Én is részt vettem benne — mondja a nyugalmazott polgármester. — Tízéves gyerek lehettem, persze mindenütt ott voltam. Adótartozásért és a végrehajtó megfenyegetéséért egy órai azonnali börtönbüntetésre ítélték egy hentes. A szerencsétlen embert felakasztva találták cellájában. A lakosság gyanut fogott, hogy meggyilkolták: kikísérték a temetőbe, utána

megostromolták a községházat, felgyújtották, majd földig rombolták.

A jegyző és a felesége — Beniczky Antal volt a jegyző — létrán másztak ki a hátsó falon, átmentek a szomszédos temetkezési vállalkozó pincéjébe, ott

belefeküdtek egy-egy koporsóba

és így kerültek el a biztos halált. Két pandur beszorult az ostromgyűrűbe, elkezdtek lövöldözni. Közvetlen mellettem egy asszony hirtelen az ég felé kapott és holtan esett össze. Mondom: tízéves voltam, de azért megértettem, hogy itt a felesé se tréfa. *Eliszkoltam a lázadásból*.

Újpest főútvonala az Árpád-utca volt. Két oldalán valamikor árok húzódott. Vasárnap reggelenként a rendőrök, a tűzoltók és a mentők

százával szedték össze a heveny alkoholemérgezésben »megbetege-

párt. Ezt is

három óbudai fiatalember

követte el, akiket pedig nyomban a tett elkövetése után *rendőrkézre juttatott a Liszka nevezetű leányzó*, aki a nyolevanas esztendőben az újpesti ifjúság kedvence volt.

Az a szép Újpest életében, hogy mindig valami *amerikai ízű gyakortatiasság* jellemezte. Volt idő, amikor 300 petróleumlámpa és 100 gázlámpa világította a várost, de havonta csak tizenöt napon át, mert a másik tizenöt napba

belekalkulálták a holdfényt.

Persze előfordult, hogy az asztro-nómiailag meghatározott holdas éjszakákon felhős volt az ég: ezt egyszerűen »üzemzavarnak« minősíteték.

Az életrealitásnak remek példája az evangélikus templom sorsa. Hatszáz hívő volt, hitelre építettek templomot. Csödbe jutott az építő vállalkozó, a hívők nem tudtak fizetni: elárverezték a templomot. Ugró Gyula a következőket mondja erről:

— Az elárverezett templom a művészet otthona lett, mert abban előbb Pálik Béla kiváló állatfestő, majd Bezeredy Gyula szobrászművész, végül Odry Lehel, az Opera díszes és büszkesége lakott. Innen távozott Amerikába Kohányi Tihamér, aki ott az első magyar lapot alapította, ami által nemzeti öntudatra ébresztette az Amerikában élő magyarokat.

Patriárkálisan indultak itt a dolgok. Ugró Gyula apósának *jégvermei* voltak az Angyalföldön: innen hozták a kocsi ki Újpestre a jeget. Az öregúr magahajtotta fogaton járt be a városba és délelőttként *zónapörköltre, korsó sörre megállt a kocsmánál*. Egy szép napon, amíg az öreg úr sörözött, a két lóról eltűnt a pokróc. Ugró Gyula apósa maga elé idéztette a kocsmába az újpesti csendbitost és a következő bűnügyi felszólítást intézte hozzá:

— Hallod-e, ha holnap ilyenkor nem lesz meg a két pokróc, mind egyik pokrócért egy-egy nagy pont kapsz.

Másnap délelőtt, amíg az öreg sörözött, a pokrócok visszakerültek a lovak hátára.

Jókedvű és békés, remek város volt százesztendő világeletében ez az Újpest. Ma *hetvenezer lakosa van*: egyike — mint jeleztük — a legnagyobb »vidéki« városoknak.

Hozzá tartozik Újpest monografiájához, hogy ez a nagyszerű és agilis, abszolút fiatalos öregúr: a hetvenöt esztendő Ugró Gyula *finom és elegáns költő*, aki számos figyelemreméltó verskötetettel gyarapította a magyar irodalmat. Magyaros, jóhangzású nótáit és dalait pedig minden cigány játssza, valamennyien énekeljük, mintha népdalt dalolnánk: ezeket a szép magyar nótákat a rádió keresztlül az egész ország, sőt — mondhatnók — az egész világ ismeri.

Németh Károly